W przypadku pożaru

Kto ma obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego w budynku?

Ustawa o ochronie przeciwpożarowej [1] reguluje to wprost i to już na samym jej początku, bo w art. 4 (zaraz po definicjach związanych z ochroną przeciwpożarową), stanowiąc: „Właściciel budynku, obiektu budowlanego lub terenu, zapewniając ich ochronę przeciwpożarową, jest obowiązany...". Odpowiedzialność za realizację obowiązków z zakresu ochrony przeciwpożarowej przejmuje – w całości albo w części – zarządca lub użytkownik, na podstawie zawartej umowy cywilnoprawnej ustanawiającej zarząd lub użytkowanie.

Iza Trzeciak, www.blog-ppoz.pl

W przypadku gdy umowa taka nie została zawarta, odpowiedzialność za realizację obowiązków z zakresu ochrony przeciwpożarowej spoczywa na faktycznie władającym budynkiem. W dalszej części artykułu, dla uproszczenia, używać będę określenia „zarządca", choć równie dobrze może to być właściciel, użytkownik czy faktycznie władający budynkiem.

„Zapewnienie ochrony przeciwpożarowej" to zadanie bardzo złożone, a w tym pozornie krótkim i prostym stwierdzeniu znajdują się zarówno aspekty techniczne, jak i organizacyjne. Poniżej lista obowiązków, które nakłada na właściciela budynku ustawa o ochronie przeciwpożarowej:

- przestrzeganie przeciwpożarowych wymagań techniczno-budowlanych, instalacyjnych i technologicznych,
- wyposażanie budynku, obiektu budowlanego lub terenu w wymagane urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice,
- zapewnienie konserwacji oraz naprawy urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic w sposób gwarantujący ich sprawne i niezawodne funkcjonowanie,
- zapewnienie osobom przebywającym w budynku, obiekcie budowlanym lub na terenie bezpieczeństwa i możliwości ewakuacji,
- przygotowanie budynku, obiektu budowlanego lub terenu do prowadzenia akcji ratowniczej,

FMSolutions

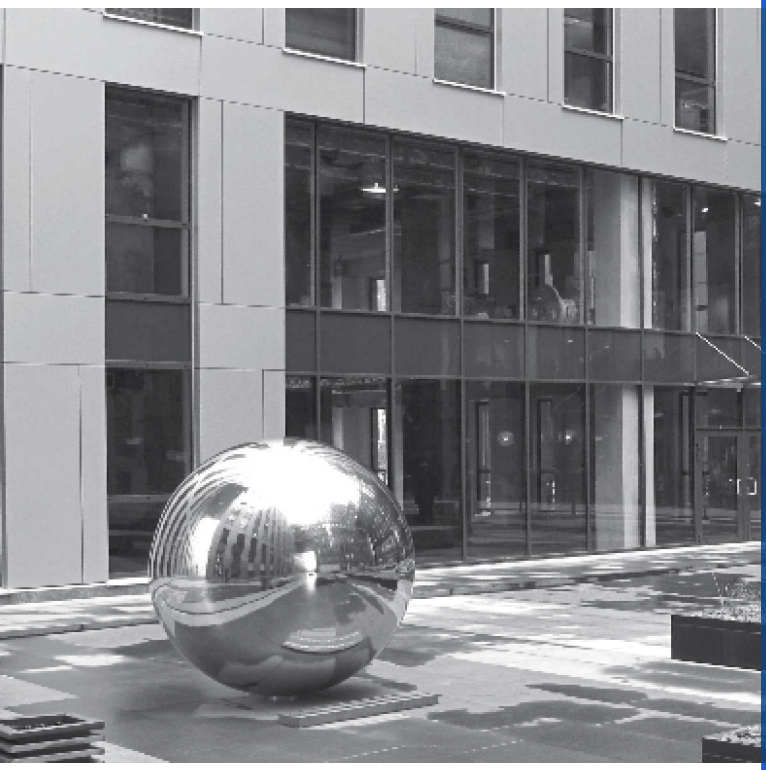

- MOBILNY SERWIS TECHNICZNY 24H
- FIRE & SECURITY - PROJEKT, SERWIS, WYKONAWSTWO
- HVAC - PROJEKT, SERWIS, WYKONAWSTWO
- BMS - PROJEKT, SERWIS, WYKONAWSTWO
- ZARZĄDZANIE PROJEKTAMI
- PRZEGLĄDY, INSPEKCJE
- KONSERWACJE
- NAPRAWY
- UTRZYMANIE CZYSTOŚCI
- OCHRONA MIENIA OBIEKTÓW

Przekonaj się jak skuteczna może być **obsługa techniczna nieruchomości.**

FM Solutions
ul. Surzyckiego 16C | 30-721 Kraków
+48 12 314 12 10 | office@fmsol.pl

BIURA REGIONALNE
Kraków +48 12 314 12 10 | Katowice +48 32 323 16 10
Wrocław +48 71 700 02 26 | Warszawa +48 22 185 51 91

www.fmsol.pl
www.budynkipodkontrola.pl

Bisnode Polska Certyfikat Wiarygodności Biznesowej 2016 | PRFM | ISO 9001:2015 | ISO 14001:2015 | OHSAS 18001:2007

- zapoznanie pracowników z przepisami przeciwpożarowymi,
- ustalenie sposobów postępowania na wypadek powstania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia.

Ogrom odpowiedzialności, nieprawdaż? Zarządca musi dołożyć wszelkich starań i spełnić mnóstwo wymagań, aby osoby znajdujące się w zarządzanym przez niego budynku, w przypadku wystąpienia pożaru, były bezpieczne lub mogły się bezpiecznie ewakuować. Co więcej – **w razie potrzeby musi udowodnić, że dopełnił wszystkich obowiązków** w tym zakresie. W przypadku ich niedopełnienia zarządcy budynku grozi odpowiedzialność karna. Nie są to puste słowa. Jeśli w toku śledztwa zostanie udowodnione, że zarządca przyczynił się – poprzez niewywiązanie się ze swoich powinności – do wystąpienia pożaru, który zagrażał życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach, może zostać skazany na pozbawienie wolności.

Tak było chociażby w przypadku tragicznego pożaru gminnego budynku socjalnego w Kamieniu Pomorskim. Pożar miał miejsce 13 kwietnia 2009 r., w nocy z niedzieli na poniedziałek wielkanocny, a zginęły w nim 23 osoby. Po tym zdarzeniu na ławie oskarżonych zasiedli były dyrektor Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej w Kamieniu Pomorskim i jego była podwładna, którzy, według prokuratury, nie dopełnili swoich obowiązków. Sąd uznał, że oskarżeni odpowiadali za fatalny stan budynku socjalnego, i wymierzył kary: dwóch lat więzienia w zawieszeniu na cztery oraz jednego roku w zawieszeniu na dwa lata.

Roztropny zarządca

Nic zatem dziwnego, że roztropni zarządcy dwoją się i troją, aby dopilnować wszystkich kwestii związanych z bezpieczeństwem pożarowym budynku, którym zarządzają. Rozumiejący powagę sytuacji i ciążącą na nich odpowiedzialność starają się przewidzieć możliwe scenariusze, wychwycić szczegóły, które mogłyby zmienić bieg wydarzeń w przypadku wystąpienia pożaru. Są dociekliwi. Strażaków z pionów kontrolno-rozpoznawczych nie traktują jak wrogów, raczej jak sojuszników – choć może czasem trudnych i nieustępliwych, to jednak mających ten sam cel, używających jedynie innych środków.

Rozsądni zarządcy organizują ciekawe praktyczne szkolenia przeciwpożarowe pokazujące uczestnikom więcej niż tylko oświadczenie o zapoznaniu się z dokumentem „Instrukcja Bezpieczeństwa Pożarowego" okraszone komentarzem: „Proszę tutaj podpisać, czytelnie imię i nazwisko, z datą". Wypełniając obowiązek organizacji praktycznego sprawdzenia ewakuacji, szukają sposobu, aby to doświadczenie jak najlepiej przygotowało ludzi na prawdziwy alarm. Aby użytkownicy budynku byli oswojeni z tym, że nie mogą korzystać z windy (bo ta, zgodnie ze scenariuszem pożarowym, zjedzie na parter i tam się zablokuje) i do ewakuacji służą jedynie schody; aby wiedzieli, że wentylacja oddymiająca, która uruchomi się wraz z ogłoszeniem alarmu, mocno hałasuje, a niektóre drzwi mogą się automatycznie zamknąć, co nie oznacza odciętej drogi ewakuacyjnej.

Dlaczego tak robią? Po pierwsze: bo to jest ich ubezpieczeniem. Dokumentacja wszelkich takich działań stanowi – nazwijmy to po imieniu – materiał na własną obronę. Po drugie: wynika to ze świadomości, że reakcja pierwszych osób

Fragment wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 16 września 2015 [2]:

„[oskarżony – przyp. red.] niezgodnie z przepisami o ochronie przeciwpożarowej dopuszczał do: składowania przez mieszkańców materiałów palnych w postaci mebli z materiałów drewnopochodnych w obrębie dróg komunikacji ogólnej służących ewakuacji w postaci korytarzy II i III kondygnacji, zamykania przez mieszkańców drzwi ewakuacyjnych na korytarzu III kondygnacji prowadzących na zewnętrzne schody ewakuacyjne zlokalizowane przy prawej ścianie szczytowej budynku, w sposób uniemożliwiający ich natychmiastowe użycie, przy czym zaniechania uzyskania wskazanych ekspertyz i kontroli, a także wymaganego zgłoszenia zmiany sposobu użytkowania budynku skutkowały u niego brakiem pełnego rozeznania co do stanu technicznego konstrukcji obiektu, w tym braku jakiejkolwiek odporności ogniowej stropów II i III kondygnacji, a jednocześnie mając świadomość, że okładziny sufitu oraz ściany dróg ewakuacyjnych w postaci korytarzy II i III kondygnacji prowadzących z obu części budynku do jednej klatki schodowej zlokalizowanej w centralnej części budynku, jak i obudowy klatki schodowej w obrębie II i III kondygnacji były wykonane z materiałów łatwo zapalnych w postaci m.in. płyt pilśniowych miękkich i styropianu, niemających żadnej odporności ogniowej – i utrzymując ten stan rzeczy przez cały okres zarządu obiektem, nie dopełnił również wynikającego z prawa budowlanego obowiązku zapewnienia w razie pożaru ograniczenia rozprzestrzeniania się ognia i dymu w budynku, w szczególności w obrębie dróg ewakuacyjnych, nośności konstrukcji przez czas wynikający z przepisów prawa budowlanego, jak również możliwości ewakuacji ludzi, a tym zaniechaniem dochowania wymaganych reguł ostrożności, po zaprószeniu w dniu 13 kwietnia 2009 r. około godziny 0:17 ognia w budynku wskutek zwarcia instalacji elektrycznej na korytarzu II kondygnacji o nieustalonej przyczynie, **doprowadził do powstania pożaru zagrażającego życiu i zdrowiu obecnych wówczas w budynku 64 osób oraz mieniu w wielkich rozmiarach** w postaci całej II i III kondygnacji budynku zajmowanego ponadto stale przez nieobecnych wówczas 25 innych osób, wraz z przedmiotami znajdującymi się w poszczególnych pomieszczeniach – **którego zaistnienie mógł przewidzie**ć, a który to pożar w sposób początkowo niewidoczny dla mieszkańców budynku rozwijał się intensywnie i dynamicznie w ściankach działowych korytarzy silnie rozprzestrzeniających ogień i trujące gazy, będące efektem spalania, co w efekcie doprowadziło do gwałtownego objęcia spalaniem płomieniowym dużej kubatury korytarza II kondygnacji, a następnie rozprzestrzeniania się pożaru klatką schodową na III kondygnację budynku i w rezultacie uniemożliwiło prawidłową ewakuację mieszkańców budynku, którzy zmuszeni byli do ewakuacji przez okna pomieszczeń II i III kondygnacji, nie mogąc wyjść na korytarze i klatkę schodową, na koniec zaś doszło do zawalenia się pod wpływem wysokiej temperatury stropodachu i stropu II kondygnacji budynku, przy czym w następstwie pożaru i braku możliwości prawidłowej ewakuacji 23 osoby nie zdążyły się ewakuować i poniosły śmierć wskutek doznania rozległych obrażeń termicznych połączonych z zatruciem tlenkiem węgla, zaś 20 osób doznało obrażeń ciała wskutek działania wysokiej temperatury, oddychania atmosferą pożaru oraz ewakuacji przez okna budynku, (...) a jednocześnie całkowitemu zniszczeniu uległa II i III kondygnacja budynku, zaś parter uległ częściowemu zalaniu m.in. wskutek prowadzonych działań ratowniczo-gaśniczych, (...) to jest popełnienia czynu kwalifikowanego z art. 163 § 4 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt. 1 i 2 i § 2 k.k."

INSTRUKCJA
przeciwpożarowa ogólna

1. Właściciel, zarządca lub użytkownik budynku, obiektu lub terenu, a także osoby fizyczne, prawne, organizacje i instytucje obowiązane są zabezpieczyć użytkowane środowisko, budynek, obiekt lub teren przed zagrożeniem pożarowym i ponoszą odpowiedzialność za naruszenie przepisów przeciwpożarowych.
2. Osoby i podmioty wymienione w pkt.1 obowiązane są zaznajomić pracowników z przepisami przeciwpożarowymi, a w szczególności z:
   a) instrukcją bezpieczeństwa pożarowego,
   b) instrukcją technologiczno-ruchową,
   c) sposobami alarmowania na wypadek pożaru,
   d) z rozmieszczeniem i obsługą urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic,
   e) przewidzianymi sposobami ewakuacji ludzi i mienia na wypadek powstania pożaru oraz postępowania do czasu przybycia jednostek ratowniczo-gaśniczych.
3. Na terenie obiektu każda osoba obowiązana jest przestrzegać przepisy przeciwpożarowe, co w szczególności wiąże się z **zakazem**:
   a) używania otwartego ognia i palenia tytoniu w miejscach gdzie jest to zabronione, np. w strefie zagrożenia wybuchem,
   b) garażowania pojazdów silnikowych w obiektach i pomieszczeniach nie przeznaczonych do tego celu, jeżeli nie opróżniono zbiornika paliwa pojazdu i nie odłączono na stałe zasilania akumulatorowego pojazdu,
   c) rozpalania ognisk lub wysypywania gorącego popiołu i żużla, w miejscu umożliwiającym zapalenie się materiałów palnych albo sąsiednich obiektów oraz w mniejszej odległości od tych obiektów niż 10 m,
   d) przechowywania materiałów palnych oraz stosowania elementów wystroju i wyposażenia wnętrz z materiałów palnych w odległości mniejszej niż 50 cm od:
      – urządzeń i instalacji, których powierzchnie zewnętrzne mogą nagrzewać się do temperatury przekraczającej 100°C,
      – linii kablowych o napięciu powyżej 1 kV, przewodów uziemiających oraz przewodów odprowadzających instalacji piorunochronnej, oraz czynnych rozdzielnic prądu elektrycznego przewodów elektrycznych silowych i gniazd wtykowych silowych o napięciu powyżej 400 V,
   e) użytkowania elektrycznych urządzeń ogrzewczych (piecyki, kuchenki, podgrzewacze) ustawionych bezpośrednio na podłożu palnym, z wyjątkiem urządzeń eksploatowanych zgodnie z warunkami określonymi przez producenta,
   f) stosowania na osłony punktów świetlnych materiałów palnych, z wyjątkiem materiałów trudno zapalnych i niezapalnych, jeżeli zostaną umieszczone w odległości co najmniej 5 cm od żarówki,
   g) instalowania opraw oświetleniowych oraz osprzętu instalacji elektrycznych jak: wyłączniki, przełączniki, gniazda wtyczkowe, bezpośrednio na podłożu palnym, jeżeli ich konstrukcja nie zabezpiecza podłoża przed zapaleniem,
   h) naprawy bezpieczników energii elektrycznej,
   i) użytkowania instalacji, urządzeń i narzędzi niesprawnych technicznie lub w sposób niezgodny z przeznaczeniem albo warunkami określonymi przez producenta, jeżeli może się to przyczynić do powstania pożaru, wybuchu lub rozprzestrzenienia ognia,
   j) składowania materiałów palnych na drogach komunikacji ogólnej służących ewakuacji lub umieszczenia przedmiotów na tych drogach w sposób zmniejszający ich szerokość albo wysokość poniżej wymaganych wartości,
   k) zamykania drzwi ewakuacyjnych w sposób uniemożliwiający ich natychmiastowe użycie,
   l) ograniczenia dostępu do:
      – gaśnic i urządzeń przeciwpożarowych takich jak: stałe i półstałe urządzenia gaśnicze i zabezpieczające, urządzenia wchodzące w skład systemu sygnalizacji oświetlenia ewakuacyjnego, hydranty, zawory hydrantowe, urządzenia oddymiające oraz drzwi i bramy przeciwpożarowe, o ile są wyposażone w systemy sterowania,
      – przeciwwybuchowych urządzeń odciążających,
      – źródeł wody do celów przeciwpożarowych,
      – urządzeń uruchamiających i sterujących instalacjami gaśniczymi,
      – wyjść ewakuacyjnych,
      – wyłączników i tablic rozdzielczych prądu elektrycznego oraz kurków głównych instalacji gazowej,
      – gaśnic,
   ł) składowania na stanowisku pracy materiałów w ilości przekraczającej dobowe zapotrzebowanie lub produkcję,
   m) przechowywania w pomieszczeniach piwnicznych, na poddaszach i strychach, w obrębie klatek schodowych i korytarzy oraz w innych pomieszczeniach ogólnie dostępnych, jak również na tarasach, balkonach i loggiach, materiałów niebezpiecznych pożarowo, takich jak: gazy palne o temperaturze zapłonu poniżej 55°C, materiały wytwarzające w zetknięciu z wodą gazy palne, materiały zapalające się samorzutnie na powietrzu, materiały wybuchowe i pirotechniczne, materiały ulegające samorzutnemu rozkładowi lub polimeryzacji oraz materiały mające skłonność do samozapalenia.
   n) używania gaśnic i urządzeń przeciwpożarowych niezgodnie z ich przeznaczeniem.
4. **W przypadku stwierdzenia jakichkolwiek nieprawidłowości bądź zagrożenia pożarem powiadomić przełożonych i służby interwencyjne.**

Telefon alarmowy Państwowej Straży Pożarnej 998

Sankcje karne: osoby i pracownicy nie przestrzegający przepisów przeciwpożarowych podlegają sankcjom kodeksu karnego i kodeksu wykroczeń.

Niniejsza instrukcja jest zgodna z wymaganiami ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2009 r. Nr 178, poz. 1380 oraz z 2010 r. Nr 57, poz. 353) oraz z § 4.2 pkt.3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719).

knilight ® 222 XO-02

na pożar może być tym czynnikiem, który zmieni bieg wydarzeń. Wiedzą, że na szkolenia użytkowników trzeba poświęcić więcej czasu i zaangażowania, niż tego wymaga np. przegląd gaśnicy. Wiedzą, że do wypracowania odpowiednich zachowań potrzebne jest więcej wysiłku, niż przepisy wymagają, że na mentalność ludzką trzeba brać poprawkę. Człowiek nie zegarek, nie nastawisz jednym ruchem. Stale trzeba przypominać. Do tego też służą instrukcje postępowania na wypadek pożaru, których umieszczanie w widocznych miejscach jest jednym z wymagań stawianych przez rozporządzenie o ochronie przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów [3].

„Właściciele, zarządcy lub użytkownicy budynków oraz placów składowych i wiat, z wyjątkiem budynków mieszkalnych jednorodzinnych, umieszczają w widocznych miejscach instrukcje postępowania na wypadek pożaru wraz z wykazem telefonów alarmowych".

Taki zapis znajduje się w rozdziale drugim „Czynności zabronione i obowiązki w zakresie ochrony przeciwpożarowej" wspomnianego wcześniej rozporządzenia. Instrukcje, o których mowa, znajdziemy w większości budynków użyteczności publicznej, najczęściej w formie białej tabliczki w czerwonej ramce. Przykład takiej instrukcji pokazuje fotografia 1. Właściwie to meritum sprawy, o które chodzi w przepisie

REKLAMA

FACILITY MANAGEMENT

GENERAL® PROPERTY

OBSŁUGA TECHNICZNA NIERUCHOMOŚCI

SERWIS INSTALACJI I URZĄDZEŃ TECHNICZNYCH

USŁUGA POGOTOWIA TECHNICZNEGO HELP DESK

PRZEGLĄDY WYMAGANE PRAWEM BUDOWLANYM

www.generalproperty.pl

(„instrukcja postępowania na wypadek pożaru wraz z wykazem telefonów alarmowych"), zawiera się na samym jej końcu, i to w sposób bardzo okrojony. Większość jej treści to informacje, które powinny zostać przekazane podczas szkolenia przeciwpożarowego, ewentualnie szkolenia wstępnego stanowiskowego BHP lub w trakcie zapoznawania użytkowników budynku z instrukcją bezpieczeństwa pożarowego. Oczywiście byłoby idealnie, gdyby np. każdy pracownik znał wszystkie zakazy opisane w przykładowej instrukcji (i je stosował, choć pewniejsze wydaje mi się jednak liczenie na zdrowy rozsądek). Jednak ważniejsze jest, aby potrafił odpowiednio zareagować na zagrożenie, jeśli takie wystąpi.

Jak powinna wyglądać prawidłowa reakcja. Po pierwsze: powiadomienie osób znajdujących się w niebezpieczeństwie oraz wszczęcie alarmu, a także próba ugaszenia pożaru (np. gaśnicą lub hydrantem wewnętrznym), ale tylko wtedy, jeśli w ocenie osoby podejmującej tę próbę jest to możliwe i bezpieczne. Po drugie – ewakuacja. Po trzecie – powiadomienie służb. O tym powinna przypominać osobom przebywającym w budynku instrukcja. Kolejność, w zależności od specyfiki budynku, może się nieznacznie różnić, a nawet wszystkie te czynności mogą być wykonywane jednocześnie.

Ponieważ budynki mogą być różnie wyposażone w sprzęt i instalacje przeciwpożarowe, treść instrukcji powinna odzwierciedlać stan faktyczny. Tym samym, jeśli w obiekcie jest system sygnalizacji pożarowej, wszczęcie alarmu odbywać się powinno poprzez wciśnięcie ręcznego ostrzegacza pożarowego (ROP) – i tak to powinno zostać przedstawione w wytycznych postępowania (swoją drogą dobrze, jeśli zostanie wciśnięty przycisk ROP znajdujący się blisko zauważonego pożaru, a niekoniecznie ostatni na drodze ewakuacji z budynku). Jeśli obiekt wyposażono w wewnętrzną instalację wodociągową przeciwpożarową z hydrantami wewnętrznymi, to na instrukcji powinna być informacja, że do ugaszenia pożaru można użyć gaśnicy i hydrantu.

Zarządcom zależy, aby treść tych instrukcji trafiła głęboko do świadomości osób, do których są kierowane. Komunikacja pisana zatoczyła koło, znów wracamy do pisma obrazkowego – wszak emotikony i symbole w treściach pisanych to już standard. Materiały publikowane w czasopismach, portalach zawsze są opatrzone fotografiami, rysunkami, schematami, bo inaczej nie zwraca się na nie uwagi. Nie może być inaczej w przypadku instrukcji postępowania na wypadek pożaru, dlatego w budynkach widać coraz więcej instrukcji kolorowych, graficznych, krótkich. Jak SMS-y i tweety. Na Zachodzie wiedzą to już od jakiegoś czasu, a żeby się o tym przekonać, wystarczy wpisać w wyszukiwarkę grafiki hasło „fire action" (co po angielsku ma znaczenie podobne do instrukcji ppoż.).

A co z planami ewakuacyjnymi obiektu stanowiącymi świetne uzupełnienie instrukcji postępowania na wypadek pożaru? W Polsce wymagane są prawem (niestety) tylko w szkołach, ale widuje się je często także w hotelach (fot. 2.), gdzie goście zwykle nie są zapoznani z kierunkami dróg ewakuacyjnych (ich trasa do pokoju wiedzie przez hol główny z recepcją, a dalej zwykle windą. Wychodzą z hotelu w ten sam sposób). Znów: roztropny zarządca hotelu dba, aby jego goście byli bezpieczni. Sporządzenie takich planów, przy okazji opracowywania Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego, z pewnością nie zrujnuje budżetu. A w razie potrzeby będzie stanowiło dodatkowy dowód na to, że oprócz zapewnienia wymaganego stanu technicznego budynku, przeglądów instalacji, szkoleń pracowników zarządca zrobił wszystko, aby umożliwić ludziom szybkie i bezpieczne opuszczanie strefy zagrożonej lub objętej pożarem.

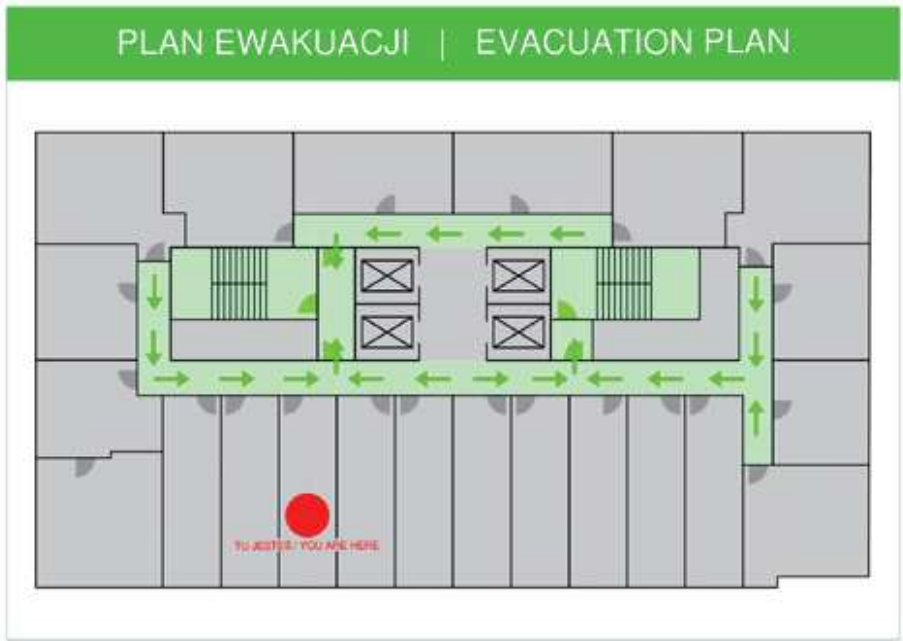

Iza Trzeciak

Absolwentka Wydziału Inżynierii Bezpieczeństwa Pożarowego w Szkole Głównej Służby Pożarniczej. Założycielka bloga o ochronie przeciwpożarowej blog-ppoz.pl, na którym publikuje ciekawostki i problemy, z którymi spotyka się w codziennej pracy inżyniera bezpieczeństwa pożarowego. Zawodowo zajmuje się ochroną przeciwpożarową budynków – przeprowadza m.in. audyty stanu ochrony przeciwpożarowej, opracowuje scenariusze pożarowe i matryce sterowań, instrukcje bezpieczeństwa pożarowego, oceny zagrożenia wybuchem i dokumenty zabezpieczenia przed wybuchem.

Literatura

1. Ustawa z 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991 Nr 81, poz. 351).
2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 16 września 2015 r.
3. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. 2010 Nr 109, poz. 719).